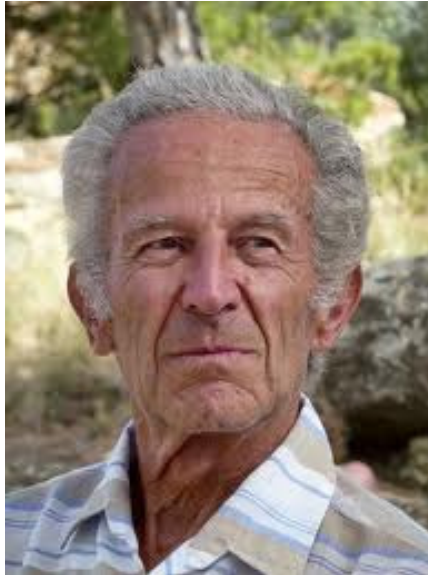

STUDIA MEDIAEVALIA CURT WITTLIN DICATA
MEDIAEVAL STUDIES IN HONOUR CURT WITTLIN
ESTUDIS MEDIEVALS EN HOMENATGE A CURT WITTLIN

ENTITATS COL·LABORADORES

Grup de recerca consolidat de la Generalitat de Catalunya SGR 2014-119
(2014-2016): «Cultura i literatura a la baixa edat mitjana» (NARPAN)

Grup de recerca de literatura catalana medieval
de la Universitat d'Alacant (LICATMED)

Grup d'investigació de la Universitat d'Alacant
«EXPLANAT: Recerques de llengua i literatura catalanes»

Projecte de recerca FFI2013-45931-P del Ministerio de Economía y Competitividad:
«La cultura literària medieval i moderna en la tradició manuscrita i impresa» (V).

Projecte de recerca FFI2014-52380-C2-2 del Ministerio de Economía y Competitividad:
«El contexto literario de las poesías de Ausiàs March»

Fundació Carulla

Institució de les Lletres Catalanes. Generalitat de Catalunya

University of Saskatchewan. College of Arts and Science

Universitat de València. Departament de Filologia Catalana

STUDIA MEDIAEVALIA CURT WITTLIN DICATA
MEDIAEVAL STUDIES IN HONOUR CURT WITTLIN
ESTUDIS MEDIEVALS EN HOMENATGE A CURT WITTLIN

Edició a cura de Lola Badia, Emili Casanova i Albert Hauf

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA
«SYMPOSIA PHILOLOGICA», 25
Alacant, 2015

Studia mediaevalia Curt Wittlin dicata = Mediaeval studies in honour Curt Wittlin =
Estudis medievals en homenatge a Curt Wittlin / edició a cura de Lola Badia, Emili
Casanova i Albert Hauf. – Alacant : Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana,
2015. – 366 p. ; 23 x 17 cm. – («Symposia Philologica» ; 25)
Textos en català, castellà i anglés. – Inclou referències bibliogràfiques

ISBN: 978-84-606-8839-6

D.L. A 505-2015

1. Wittlin, Curt – Discursos, assaigs, conferències. 2. Literatura catalana – Anterior a
1500 – Història i crítica. 3. Català medieval (Llengua) – Història. I. Badia, Lola (1951-).
II. Casanova, Emili . III. Hauf i Valls, Albert Guillem. IV. Institut Interuniversitari de
Filologia Valenciana. V. Sèrie

821.134.1'04.09

811.134.1''04/14

Director de la col·lecció: Josep Martines

© Els autors

© D'aquesta edició: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Universitat d'Alacant

Primera edició: juny de 2015

Portada: Llorenç Pizà

Il·lustració de la coberta: signatura de Curt Wittlin

Imprimeix: Quinta Impresión S. L.

ISBN: 978-84-606-8839-6

Dipòsit legal: A 505-2015

ELS ELEMENTS D'ARTICULACIÓ INTERNA EN LES PROSES MITOLÒGIQUES DE JOAN ROÍS DE CORELLA

INTRODUCCIÓ

Amb la denominació de *proses o faules mitològiques* (Martos 2001a) coneixem un conjunt de quinze narracions breus de Joan Roís de Corella (Chiner 1993; Chiner 2013; Soler 2014) que recreen altres tants mites de filiació clàssica¹ àmpliament difosos des de finals de l'edat antiga a través de diverses recopilacions, traduccions i adaptacions.² Aquest *corpus* està format per:³ (a) quatre textos d'assumpte relacionat amb la guerra de Troia —*Rahonament de Thelamó e de Ulixes en lo setge de Troya, davant Agamènon, après mort de Achilles, sobre les sues armes (Rahonament), Plant dolorós de la reyna Ècuba rahonant la mort de Priám, la de Polícena e de Astíanactes (Plant), Letra fengida que Achilles scriu a Polícena, en lo setge de Troya, après mort Èctor (Letra)* i *Lo johí de Paris (Johí)*—; (b) quatre relats autobiogràfics en què els protagonistes respectius contenen les seues tràgiques històries d'amor —la *Lamentació de Biblis (Biblis)* i la trilogia formada per les *Lamentacions* de Mirra, Narciso i Tisbe—;⁴ (c) *La istòria de Leànder y Hero (Leànder)*; (d) *Scriu Medea a*

1. Procedeixen, fonamentalment, de les *Metamorfosis* i les *Heroides* d'Ovidi (Badia 1993), de la *Historia destructionis Troiae* de Guido delle Colonne —traduïda al català en el s. xiv per Jaume Conesa— (Martos 2003) i de les *Troades* de Sèneca (Martos 2005a). Per al mapa complet de fonts de les proses mitològiques de Corella veg. Martos (2001b).

2. Principalment, els *Commentarii in Vergilii Aeneida* de Servi (s. iv), les *Mitologiae* de Fulgenci (ss. v-vi), les compilacions dels tres Mitògrafs Vaticans —confegides, si més no la primera, entre els segles ix i xi—, les *Genealogiae deorum gentilium* (1350-55) de Giovanni Boccaccio, l'*Ovidius moralizatus* de Pierre de Bersuire (s. xiv) i els anònims francesos *Ovide moralisé* (s. xiv) i *Ovide moralisé en prose* (s. xv).

3. Adopte els títols que s'estableixen en l'edició de Martos (2001a).

4. Miquel i Planas (1913: 165) edità aquesta trilogia amb el títol de *Lo jardí d'amor*, si bé respectant, com a subtítol, *Lamentacions de Mirra e Narciso e Tisbe*. Sobre la inconveniència d'aquesta denominació veg. Martos (2001a: 99-102), que proposa el títol genèric de *Lamentacions*.

les dones la ingratitude e desconexença de Jàson, per dar-los exemple de honestament viure (*Medea*), i (e) el Parlament o collació que, après de sopar, sdevench en cassa de Berenguer Mercader entre alguns homes de stat (*Parlament*), que inclou els mites de Cèfal i Procris, d'Orfeu, d'Escil·la, de Pasífae i de Tereu, Procne i Filomela.

Aquest conjunt és el resultat d'una agrupació factícia feta a partir de les analogies existents entre aquests textos, certament relacionats per un clar denominador comú del qual participen també altres obres de l'escriptor: la formulació d'una proposta moral consistent en el rebuig de la passió amorosa (Badia 1988) i de la guerra (Cingolani 1999a) com a elements que condueixen inexorablement a la infelicitat, a la destrucció i a la mort. Aquesta tesi es demostra a bastament mitjançant la reescriptura de mites antics que presenten històries esgarrifadores, farcides d'amors impossibles, venjances, crims, suïcidis i altres fets violents, que, unides a una retòrica exacerbada i efectista, així com a uns pressupòsits estètics de caire sentimental i melodramàtic, aspiren a esdevenir el millor antídoto contra qualsevol vel·leïtat amorosa o militar. Tanmateix, l'únic manuscrit monogràfic on s'han conservat totes aquestes narracions, juntament amb la pràctica totalitat de la resta de la producció corellana, el 728 de la Biblioteca Històrica de la Universitat de València, conegut com a *Cançoner de Maians* (Martos 1999a; Martos 2001c; Martos 2005b),⁵ les presenta sense una unitat estricta i, en bona mesura, barrejades amb altres obres alienes a la temàtica mitològica. Així, doncs, el *Rahonament* i el *Plant* ocupen les dues primeres posicions del manuscrit, *Leànder* la quarta, i només a partir de l'onzena posició podem trobar ordenades consecutivament les *Lamentacions*, la *Biblis*, la *Medea*, el *Parlament*, la *Letra* i el *Johí*. Les diverses proses mitològiques de Corella degueren tenir una gènesi i una transmissió independent, tal com ha apuntat Annamaria Annicchiarico (2004), la qual cosa no lleva que hi puguem trobar certs elements que n'interrelacionen algunes de manera explícita i les doten d'una cohesió relativa. I no em referisc ara als abundants motius temàtics i recursos retòrics recurrents, sinó, per una part, a les tècniques d'articulació interna que permeten lligar un nombre determinat de mites en una sola obra, i, per altra part, a les al·lusions que, en una faula concreta, es fan a un altre mite narrat en una altra de diferent. Els uns i les altres constitueixen l'objecte d'aquestes pàgines.

5. Algunes proses mitològiques s'han preservat també en altres testimonis manuscrits. Així, el *Còdex de Cambridge* (Trinity College R. 14. 17) (Martos 1999b; Martos 2005b; Martos 2008) conté el *Rahonament*, el *Plant*, la *Medea*, el *Parlament*, la *Letra* i el *Johí*; el cançoner *Jardinet d'orats* (Biblioteca Universitària de Barcelona MS 151) (Turró 1992; Martos 2005) ofereix el *Leànder*, les *Lamentacions*, la *Biblis* i el *Johí*; finalment, en el *Cançoner del Marqués de Barberà* (Abadia de Montserrat MS 992) (Martí 1998; Martos 2002) es conserven el *Rahonament* i la *Letra*.

1. L'ARTICULACIÓ INTERNA DE LES PROSES COMPOSTES

La major part de les proses mitològiques corellanes, set d'un total de nou, desenvolupen un sol mite, però n'hi ha dues que en contenen més d'un i que, per això, podem denominar *compostes*. Es tracta de les *Lamentacions* i del *Parlament*. Tant l'una com l'altra es construeixen a partir de la pràctica juxtaposició de diferents relats que bé podrien constituir per si mateixos peces independents. Què és allò, doncs, que, en aquests dos casos, articula i cohesiona les diferents històries —tres i cinc, respectivament— en una sola obra?

1.1 *Les Lamentacions*

Aquesta prosa composta (Martos 2001a: 175-198; Wittlin 1997) està formada per una trilogia de mites cadascun dels quals conté una dissortada història d'amor que exposen els seus protagonistes respectius. Més enllà del fet de tractar-se d'històries tràgiques i d'adoptar la forma autobiogràfica, el vincle fonamental que les lliga és un fil narratiu que es plasma en l'exordí general que les encapçala. Un narrador anònim, desafortunat en la seua experiència sentimental i molt adolorit per això, davalla a l'infern⁶ a fi de cercar-hi conhort amb la companyia d'altres personatges que, com ell, han estat víctimes de la passió amorosa. Una vegada allí, hi veu Mirra, Narcís i Tisbe, els quals es planyen intensament de les seues històries respectives, que contenen de manera consecutiva (Martos 2001a: 175-176):

Ab desig de trobar a ma dolor semblant companyia, he desemparat aquest món, devallant en los trists palaus de Plutó, per aquell camí que al desterrat de Troya mostrà la ínclita sibilla. E, axí, só arribat en aquell adolorit verger, en lo qual los devots de Venus, en continu plor, lurs penes reconten, hon viu a Mirra e a Tisbe, qui ensemps ab Narciso, apartats dels altres, de sos mals en fort manera planyien, treballant cascú en magor grau recitar lur pena.

A partir d'aquest marc narratiu, es juxtaposen tot seguit les exposicions dels tres mites a través de les veus dels seus protagonistes, que substitueixen la del narrador anònim de l'exordí, el qual ja no tindrà altre paper més que anunciar l'inici de cadascun dels tres relats i establir un tènue nexce de connexió entre aquests. A tal fi, esdevé testimoni directe del que exposen Mirra, Narcís i Tisbe, alhora que introductor dels seus parlaments respectius. D'acord amb això, ens diu que «primer, Mirra començà en semblants paraules recitar la

6. Un motiu amb clares ressonàncies virgilianes del viatge semblant d'Enees en l'*Eneida*, al qual Corella al·ludeix en la nostra citació següent.

sua gran desventura» (Martos 2001a: 176), seqüència que dona pas al discurs en estil directe d'aquest personatge, que, com en els altres casos que seguiran, mai no és interromput per incursions del narrador anònim. Només quan Mirra ha finalitzat la seua intervenció, aquest reapareix per introduir la història de Narcís. Si bé, substancialment, el nou relat es juxtaposa a l'anterior, Corella es permet refermar el lligam entre tots dos fent que, just després que Mirra haja contat la seua història i abans que Narcís comence l'exposició de la seua, el narrador anònim intervinga amb una curta seqüència d'enllaç entre els dos mites (Martos 2001a: 185):

No sé si més avant parlà Mirra,⁷ ho si en tals paraules se deixà de contar la desaventurada fi de sa vida, mas, viu Narciso açar los ulls, los quals de continu endreça a la amargua font que de les làgrimes de Biblis abundantment corria.

Aquesta minsa referència al mite anterior funciona com a recurs d'articulació d'aquest amb el següent, que, alhora, se'ns presenta amb una imatge que en sintetitza minimalistament el tema: la de Narcís contemplant-se en la font.⁸ Semblant tipus de d'enllaç estructural és el que vincula el mite de Narcís amb el de Tisbe, tercer i últim de la trilogia, el qual comença així: «Envides tals paraules Narciso acabava, quant respòs Tisbe» (Martos 2001a: 191). El paral·lisme amb el cas anterior és total: el narrador anònim fa una referència a les últimes paraules del reportador i protagonista de la història anterior i una altra d'introductòria de la intervenció immediata del personatge que, al seu torn, protagonitza i narra el mite següent.

Podem concloure, doncs, que, en les *Lamentacions*, el recurs que en vertebrava l'estructura general és una senzilla ficció literària protagonitzada per un narrador anònim que, alhora, esdevé personatge i testimoni silenciós de tres ficcions metaliteràries protagonitzades i narrades pels seus protagonistes respectius.

Convé indicar, no obstant això, que, segons el text de l'edició d'aquesta obra fixat per Miquel i Planas (1913),⁹ també hauríem de comptar entre els elements cohesionadors interns l'epíleg general que hi figura després del parlament de Tisbe i que, com l'exordi, es posa en boca d'una veu narradora anònima, aliena als protagonistes dels tres mites. Es tracta d'una sintètica conclusió moral que recull la tesi del rebuig contundent de la passió amorosa que s'ha pretès exemplificar mitjançant les tràgiques històries constitutives de l'obra (Miquel i Planas 1913: 190):

7. És a dir: «No sé si encara va continuar parlant més Mirra».

8. L'al·lusió al fet que aquesta font no és sinó la metamorfosi de Biblis —protagonista d'una altra *lamentació* aliena a les de la trilogia que ara ens ocupa— esdevé, al seu temps, un altre element d'interrelació entre dues faules mitològiques, com veurem més endavant.

9. Veg. nota 4.

Vosaltres, jouens, en la pensa dels quals amor continuament habita, los enteniments de pietat eleuats, hoyau de les mies lamentacions la noua gloria e secreta elegria, que a la deytat de Cupido sestenen.

Entrant en lo *Jardí de Amor*, viu los arbres grans, pero spinosos, que qui fort los streny, sent infinide dolor. Los fruyts, de sebor dolça semblansa tenen. Mas en aquells hauia tantes doloroses pacions, que lo *dit del* [delit que dell] rebie, a la summa de les penes no bastaue.

Aquell Jardí, de vna natural voluntat e inclinacio se concep, per affectat desig que dels vlls [al] principi ve; los quals representen la delitosa cosa a la ociosa pensa. E tant fort desperta la voluntat, que, no podent seruar dret ni orde, passa los termens de la reho; e, per la via de la pensa, a la memoria recomane los dolorosos pensaments de sa natural costuma.

E es de tal condicio qui en aquell vol entrar, que tant quant de sos delits mes vol sentir, viu ab major dolor.

Aquest epíleg, però, només apareix en un dels dos testimonis en què se'ns ha preservat l'obra, el cançoner miscel·lani *Jardinet d'orats*, i no en l'altre, el còdex Maians, dedicat monogràficament a Roís de Corella. Si tenim en compte que el mateix text apareix en el *Jardinet* com a introducció d'una altra obra no imputable al nostre autor, sinó a Bernat Hug de Rocabertí, *La glòria d'amor*, potser siga raonable sospitar que, en realitat, no pertanga a Corella i que la incorporació com a epíleg d'una obra d'aquest siga el resultat d'una intervenció del compilador del *Jardinet d'orats*. És per això que, en l'edició de Martos (2001a: 99-102) de les proses mitològiques corellanes, s'opta per prescindir d'aquest epíleg.

1.2 El Parlament

L'altra obra mitològica corellana que recull més d'un mite, concretament cinc, és el *Parlament* (Martos 2001a: 237-282). El marc narratiu que articula ací els cinc relats és una ficció literària que, a través de la veu narrativa de l'autor, esdevingut personatge, ens presenta la vetlada que segueix un sopar en casa de Berenguer Mercader,¹⁰ en què participen, a més de l'amfitrió i del mateix Roís de Corella, altres quatre personatges històrics, socialment rellevants, de la València de l'època: Joan Escrivà, Ramon de Vilarasa, Lluís de Castellví i Joan

10. Segons Abel Soler (2014: 257-261), aquest personatge no és mossén Berenguer Mercader i Miró (c. 1400-1471), batle general de València, pertanyent a una altra generació i amb un bagatge cultural diferent del de Roís de Corella, sinó un donzell anònim parent seu, justícia civil (1467), jurat (1472) i lloctinent del batle general del regne de València (1479), que apareix documentat com a persona relacionada no sols amb Joan Roís de Corella sinó també amb Guillem-Ramon de Vilarasa, un altre dels personatges que apareixen en el *Parlament* com a reportadors de mites ovidians.

de Pròixida.¹¹ Corella, en l'exordi, es presenta com un escriptor molt limitat —tòpic de la falsa modèstia— incapaç de fer una altra cosa que no siga reportar les faules morals contra la passió amorosa que, al llarg de la vetlada, exposen els seus cinc companys (Martos 2001a: 237-238):

A la tempestuosa mar de Venus la proha de ma scriptura endreçant, descriuré naufragis de aquells qui, en ella follament navegant, dolorosa e miserable fi pervenen. Mas, perquè'l meu despoilat entendre a descriure ensemps e trobar per nova invenció no basta, sol recitaré un parlament que, pochs dies passats, entre alguns hòmens de stat sdevench, los noms dels quals no scriuré; recitant l'alt e gentil stil de tant bé rahunades proses, seria a la sua ínclita fama haver enveja e a verdadera amistat girar les spatles.

Aquest pretext argumental és el que dona peu a la inserció de les cinc narracions constitutives de l'obra i que, per orde d'exposició, corresponen als mites de Cèfal i Procris —que narra Berenguer Mercader—, d'Orfeu —contat per Joan Escrivà—, d'Escila —que exposa Ramon de Vilarasa—, de Pasífae —a càrrec de Lluís de Castellví— i de Tereu, Procne i Filomela —narrat per Joan de Pròixida. Com en les *Lamentacions*, al principi i al final de cada relat, apareixen, respectivament, seqüències d'introducció i d'enllaç amb el següent. Les primeres es posen sistemàticament en boca del Corella personatge reportador, mentre que les altres, que sempre contenen alguna referència al mite anterior o a qui l'ha exposat, poden ser enunciades tant pel Corella reportador general com pel personatge de la vetlada literària que intervé tot seguit. Així, doncs, la primera narració és introduïda d'un mode molt simple amb aquestes paraules del reportador general: «En manera de semblants paraules començà Berenguer Mercader nostre silenci rompre» (Martos 2001a: 238); i, quan aquest acaba l'exposició del mite de Cèfal i Procris,¹² el mateix reportador torna a intervenir-hi amb aquesta seqüència d'enllaç (Martos 2001a: 250):

Los nostres ulls, ensemps ab los de Berenguer Mercader, staven no exuts de piadoses llàgremes, quant acabava la dolorosa fi de tan trista ystòria. Miraven los uns als altres, sperant qual primer parlaria. Però no tardà gran spay Johan Scrivà donar fi a nostre silenci.

Com veiem, la fórmula és interessant, perquè, a més d'exercir una funció primordialment cohesionadora, servint de remat a una història i anunciant qui serà el següent personatge que prendrà la paraula per contar-ne una altra,

11. Per a unes dades actualitzades sobre aquests personatges, veg., fonamentalment, Soler (2014: 252-276). Per al cas concret de Joan Escrivà, veg., així mateix, Riquer (1993) i Rubio (2014).

12. Una història d'amor en la qual els dos membres d'una parella feliçment unida en matrimoni moren tràgicament, com a resultat fatal d'una concatenació de malentesos provocats pel sentiment de desconfiança que arrela en ells per la interposició d'elements aliens.

involucra el conjunt de personatges de la ficció literària —els participants en la vetlada— amb els de la ficció metaliterària que acaben d'escoltar —Cèfal i Pocris—, ja que se'ns diu que la dissortada peripècia d'aquests últims ha arribat a fer plorar els primers. L'enllaç de la primera narració amb la segona es complementa, tot seguit, amb les paraules del responsable d'aquesta última, Joan Escrivà, el qual, conforme al tòpic de la falsa modèstia, comença el seu discurs sobre el mite d'Orfeu (Alemany 1999; Alemany 2000; Ackermann 2004) elogiant l'excel·lència de la narració de Berenguer Mercader i la dificultat de superar-lo amb la que ell exposarà tot seguit (Martos 2001a: 251-252):

Aprés de tan alta sentència en ystòria tan ben rahonada, serà lo parlar fatiga a les vostres orelles afalagades ab la dolça harmonia de stil en vulgar prosa passant totes les altres. Mas, puix voleu aquesta larga nit se despenga en paraules que a nostra vida alguna utilitat presenten, ab gran delit pendré plaent fatiga, recitant de Orpheu la dolorosa faula [...].

Després de l'exposició de Joan Escrivà, intervé de bell nou el Corella reportador amb unes paraules que elogien el relat que acaben d'escoltar i donen entrada a la tercera narració. També aquesta seqüència, com la que serveix de transició del primer relat al segon, involucra la ficció literària amb la metaliterària, cosa que ací s'aconsegueix mitjançant l'al·lusió al viu impacte que ha produït la història d'Orfeu en els tertulians, els quals, per un moment, han arribat a identificar-se amb aquest personatge mitològic i, més concretament, amb l'acció d'aquest que li ha valgut la pèrdua definitiva de la seua jove esposa Eurídice (Martos 2001a: 259-260):¹³

Axí havia transportat Johan Scrivà en la ben rahonada faula nostres entrestides penses, que a cascú de nostres semblava Eurídices havia perduda. E lo poder de la attenta imaginativa forçà a tots fer aquell gest que de Orpheu se rahonava, girant-nos a les spatles per veure si Eurídices venia. Però no tardà Guillem de Vilarasa a nostra falça ymaginació donar terme en stil tal, com ací felment recite [...].

Les primeres paraules de Ramon de Vilarasa quan comença l'exposició del mite d'Escil·la serveixen, així mateix, d'element de relació d'aquest amb els dos que l'han precedit (Martos 2001a: 260):

13. Recordem que Orfeu davalla a l'infern per recuperar la seua esposa Eurídice, morta molt jove. Les divinitats infernals accedeixen al seu prec, amb la condició que, quan tots dos emprenden el viatge de retorn al món dels humans, Orfeu no es gire per mirar la seua dona, que anirà darrere d'ell, fins que no hagen acabat d'eixir del regne infernal. Però Orfeu no respecta aquesta condició, es gira i, com a càstic, perd definitivament Eurídice.

De la fràgil benaventura de aquesta miserable vida, ab tan alta entonació, Berenguer Mercader e Johan Scrivà han rahonat, que no comporten, al preposít de tals paraules, algú puga més dir ni respondre. Mas, perquè lo temps tot de ma vida he abominats los leigs e desonestes actes en la femenil condició —e més en aquelles senyores a qui ennoblex claredat de linatge—, una breu fabulosa ystòria, de Scilla, a les vostres penses reduhiré, perquè la follia de nostres penses més clarament se mostre.

A continuació, relata la història d'Escil·la, la qual traeix el seu pare, el vell rei Nisus, tallant-li el prodigiós cabell daurat del cap en el qual residia la seua força, a fi de facilitar que siga vençut pel rei cretenc Minos, el seu enemic, de qui Escil·la està enamorada. La veu narrativa de Ramon de Vilarasa dóna pas a la del reportador general del *Parlament*, Corella, qui hi afegeix una mena de petita reflexió moral (Martos 2001a: 265):

O, sclerada donzella! [referint-se a Escil·la] —respongueren tots a les paraules de Vilarasa. Gran alegria és a la nostra present vida, que tals actes no-s troben. Ab tot que algunes de nostres senyores lo desonest servey de Venus devotament celebren, però, de legea de tals delictes són delliures.

Aquesta conclusió no va acompanyada de cap referència que enllace la història ja narrada amb la següent, el mite de Pasífae, però sí que la trobem en l'exordi d'aquesta última que exposa Lluís de Castellví, qui, tan bon punt pren la paraula, diu: «Gran malícia de acte desonest comés Scilla, per amor de Minos [...]» (Martos 2001a: 265).

Després de finalitzada la quarta narració, el reportador general intervé en un epíleg més extens que els que clouen les històries precedents. Aquest, entre altres consideracions, ens informa com tots els tertulians que fins aleshores ja havien intervingut pregunten a Joan de Pròixida i al mateix Corella que també hi intervinguen amb noves exposicions de mites. El nostre autor-personatge renuncia a fer-ho, tot justificant-se a causa «del gran treball que ab plaent fatiga acceptava scrivint lo que ells rahonat havien» (Martos 2001a: 269), excusa que tots accepten de bon grat i es manifesten «contents yo, coroniste de les ystòries tan be rahonades, per aquella nit de parlar fos estalvi» (Martos 2001a: 269). Es tracta, doncs, d'un passatge ben interessant, ja que el Corella-autor presenta un Corella-personatge de la tertúlia encarregat de reportar per escrit les diferents narracions mítiques exposades pels altres amics, a manera d'esplai, al llarg de tota una nit. Tanmateix, Joan de Pròixida no se salva de presentar el mite corresponent, que, en aquest cas és el de Tereu, Procne i Filomela, i accepta la invitació dels seus companys amb el ja habitual tòpic de la falsa modèstia (Martos 2001a: 270):

Si les mies paraules, après de tan altes sentències, a vostres afalagades orelles seran enujosa càrrega, ab tot que la pena sia mia, publicant la misèria del meu pobre desert entendre, però la culpa clarament se mostra és de vosaltres, que teniu en mi força de axí absolut poder, que-ls béns, la vida e honor al voler vostre satisfent me plau se abone.

Amb el mite de Tereu es clou el *Parlament* d'una manera un tant abrupta, ja que no hi ha cap epíleg general¹⁴ ni cap altre tipus d'intervenció per part dels personatges de la ficció principal, assimilable a les que trobem en l'exordi de l'obra o en les seqüències de transició entre cada parell de narracions reunides en aquesta.

2. LES REFERÈNCIES INTERNES A ALTRES MITES DE LA SÈRIE

A més dels procediments d'articulació estudiats fins ací, hi ha també, com dèiem al principi, una altra tècnica que contribueix a relacionar entre si algunes proses mitològiques. Es tracta de les al·lusions que, des d'unes faules, es fan a unes altres i que suposen una relació conceptual més profunda que la pura vertebració formal en una estructura unitària. On més es constaten aquestes al·lusions, tot i que no de manera exclusiva, és també en les dues úniques obres mitològiques de caràcter compost, és a dir, les *Lamentacions* i el *Parlament* (Martos 2001a: 192, n. 131).

2.1 Les Lamentacions

Quant a les *Lamentacions*, en la introducció del segon relat de la trilogia que fa el narrador anònim i protagonista dels viatge a l'infern, aquest ens informa que, en el seu pelegrinatge pels dominis de Plutó, «viu Narciso alçar los ulls, los quals de continu endreça a la amargua font que de les làgrimes de Biblis abundantment corria» (Martos 2001a: 185). No es tracta, en aquest cas, d'una al·lusió a cap dels mites inclosos en la mateixa obra —el de Mirra o el de Tisbe—, sinó a un altre d'alié, el de Biblis, que, tanmateix, té una evident relació temàtica amb el de Mirra per desenvolupar tots dos sengles casos d'incest. Per una part, Biblis, després que el seu germà Cauno haja rebutjat les seues proporcions amoroses i decidisca fugir-se'n per a evitar els requeriments deshonestos de la seua germana, avergonyida i penedida del seu comportament, es dedica

14. Com abruptament acaben les *Lamentacions*, tret que considerem que n'és part constitutiva l'epíleg copiat en el *Cançoner d'orats* procedent de la *Glòria d'amor* de Rocabertí, opció que, com ja hem indicat *supra*, és bastant discutible (veg. Martos 2001a: 99-102).

a vagar sense rumb plorant incessantment fins al punt de transformar-se en una font. Per altra part, Narcís, veient-se reflectit en l'aigua d'una font, creu que la imatge que contempla és una nimfa bellíssima de la qual s'enamora intensament fins que mor sobre les aigües en què es projecta la seua figura. Doncs bé, en la breu seqüència citada, Roís de Corella fa que la font on es contempla Narcís siga la resultant de la metamorfosi de Biblis, tot establint un vincle evident entre els dos textos.

Al seu torn, en aquest mateix relat, quan ja la veu de l'anònim narrador principal és substituïda per la del propi Narcís perquè ens conte en primera persona la seua dissortada història, aquest comença el seu discurs amb una al·lusió al mite de Mirra, primer dels tres de les *Lamentacions* (Fàbrega 2004). Així, doncs, el protagonista considera més tràgic el seu final que el de d'aquesta filla de Sínaras, la falta comesa per la qual —enamorar-se del seu pare, fins, amb engany, arribar a mantenir amb ell una relació sexual i quedar embarassada— troba molt més greu que la seua, ja que, segons ens diu, «Mirra se querellà de les leys humanes, justament contrastant al desorde de amor desonesta; yo, sol de ma estrema bellea» (Martos 2001a: 185).

De manera semblant, en el tercer i darrer mite de les *Lamentacions*, el dels joves Píram i Tisbe, que ens narra aquesta última, trobem sengles referències als dos mites precedents de la mateixa obra. Així, Tisbe considera injustes les tràgiques morts d'ella i del seu estimat Píram, pel fet que la transgressió comesa per tots dos —fugir-se'n de casa per a trobar-se furtivament, davant de l'oposició paterna a la seua relació— és molt menys nociva que les transgressions respectives de Mirra i de Narcís (Martos 2001a: 192):

Yo no sé que ens defenia de tanta glòria, car, si en los matrimonis se demana egualtat, en nosaltres se trobava axí de bellea com en edat e, encara, en los béns que la fortuna atorga. Píramus no era mon pare —com Sínaras de Mirra—, ni era la encantada nimfa de Narciso.

2.2 *El Parlament*

Quant al *Parlament*, les al·lusions a altres proses es documenten en tres de les cinc històries mitològiques que l'integren: la d'Orfeu, la d'Escil·la i la de Pasífae.

2.2.1 El mite d'Orfeu

En aquesta faula, quan Orfeu perd la seua jove i flamant esposa Eurídice, víctima del verí que li inoculara una serp verinosa en mossegar-li el peu, es retira a viure en la solitud del camp, on interpreta amb la seua arpa tristes melodies que exerceixen uns efectes prodigiosos sobre els éssers que les senten

i, fins i tot, sobre els elements inanimats de la natura. D'aquesta manera, els arbres s'acosten a Orfeu per protegir-lo del calor solar amb la seua ombra; els petits ocells romanen al costat de les àguiles sense que aquestes els ataquen; els falcons conviuen pacíficament amb els coloms; el cérvol no tem el lleó i, en conclusió, «tan dolç cant als animals tots amansava» (Martos 2001a: 253-254). És justament en aquest context que Corella al·ludeix a altres dos mites reportats en les seues proeses mitològiques, mitjançant la referència als personatges d'aquests que també experimenten l'efecte *placebo* del cant d'Orfeu. Un d'aquests és el rei Nisus, víctima de la traïció de la seua filla Escil·la —protagonista de la tercera narració del *Parlament*— a què ja ens hem referit més amunt. Aquest desgraciat rei, obsessionat permanentment en la persecució de la seua filla per a venjar-se'n, oblida aquesta dèria sota l'efecte màgic de la melodia d'Orfeu, la qual, així mateix, apaivaga el dolor dels personatges-víctimes del cinqué i últim mite del *Parlament*:¹⁵ «lo rey Thereu la cruel mort d'Itis ulular deixava; Filomena ab Proges la robada virginitat no planyia» (Martos 2001a: 253).

2.2.2 Els mites d'Escil·la i de Pasífae

Aquests mites, desenvolupats en la tercera i quarta narració del *Parlament*, respectivament, presenten més d'un element de relació, de manera que la seua disposició consecutiva no es casual ni gratuïta. Certament, la història de Pasífae es pot considerar com una continuació o segona part de la d'Escil·la. Recordem que aquesta és capaç de traïr el seu pare, Nisus, per guanyar-se la voluntat de Minos de qui està enamorada. Davant la inutilitat del seu comportament, perquè Minos la rebutja, Escil·la, com a venjança, li revela que la seua dona Pasífae, mentre ell es trobava en la guerra, li va ser infidel amb un bou, fruit de la relació amb el qual nasqué el Minotaure. El fracàs de la perversa actuació d'Escil·la, objecte del tercer relat, és, doncs, el que la porta a revelar a l'home que no va aconseguir el no menys pervers comportament moral de la muller d'aquest últim, que esdevé la matèria del quart relat.

2.3 La Letra

En aquesta recreació d'una heroida doble d'Ovidi (Trilla & Cristóbal 1996), l'heroi grec Aquil·les, enamorat de Políxena, filla de la reina troiana Hècuba, li declara a aquesta el seu amor, malgrat el conflicte bèl·lic que enfronta grecs i troians. Ella li respon tot expressant-li els dubtes sobre la seua sinceritat, però, en tot cas, exculpa els grecs de ser els causants de la guerra de Troia i en fa

15. El rei Tereu, marit de Procne, viola la seua cunyada Filomela. Quan Procne se n'assabenta, amb l'ajut de la seua germana ultratjada, es venja matant Itis, el fill fruit del seu matrimoni amb Tereu, al qual li'l fa menjar.

única responsable l'enveja dels déus. Al nostre propòsit, convé recordar les darreres paraules amb què Aquil·les clou la seua lletra (Martos 2001a: 285-286):

E, puix totes mes paraules te mostren tens poder de perdre o restaurar ma vida, elegeix qual més te plàcia, puix fora ton voler, cosa alguna delit no-m porta. Sol un premi de tan strema benvolença me spera: que la tua bellea te fa meréixer, no solament desamant, ésser amada, mas, com a deessa, te presenta de adoració digna. E si, a la fi, la mia lletra no-t parrà de semblant resposta mereixedora, supplique los déus contra mi a semblant ira-t moguen a la de Medea contra Jàson, perquè, desesperat de guardó, ab presta mort prenga fi tan penada vida.

Jàson, doncs, conforme a la tònica d'interessada *captatio benevolentiae* que domina en la seua lletra, no s'està de demanar que, si el seu escrit sembla inoportú a la destinatària, aquesta no reprimisca la ira vers ell, sinó que, ans al contrari, li la faça sentir amb la mateixa intensitat amb què ho va fer Medea quan es venjà de Jàson. I és ací on trobem l'al·lusió a una altra de les proses mitològiques corellanes, que, per cert, també adopta una forma epistolar: *Scriu Medea a les dones la ingratitude e desconexença de Jàson, per dar-los exemple d'honestament viure*. Roís de Corella recrea el mite de Medea mitjançant una lletra d'aquesta adreçada genèricament a les dones, en la qual, amb el to elegíac propi de les *Heroides* ovidianes,¹⁶ ens relata en primera persona la seua tràgica història d'amor amb Jàson, qui acabà rebutjant-la a causa d'una altra dona. La lletra de Medea, impregnada d'un marcat accent filogin, serveix d'instrument admonitori per a prevenir les dones dels enganys dels homes. La primera part de l'obra, tributària dels llibres II i III de les *Històries troianes* (Miquel i Planas 1916: 15-46), desenvolupa el tema de l'expedició de Jàson i els argonautes, a la recerca del velló d'or, a l'illa de Colcos, de la qual és rei Eet, pare de Medea. Aquesta s'enamora de Jàson, l'ajuda en la seua comesa i acaba unint-se a ell. La segona part, deutora fonamentalment de la *Medea* de Sèneca (Martínez 1995: II, 395-451), tracta de la infidelitat de Jàson, qui repudia la seua dona per casar-se amb Creüsa, filla del rei de Corint, així com de la venjança de Medea, la qual bota foc al palau reial corinti i mata els fills que havia tingut amb Jàson. És, doncs, a aquests fets cruels als quals al·ludeix el·lípticament Aquil·les en la seua lletra a Políxena, establint un paral·lelisme productiu entre els dos casos que posa en relació.

16. No debades la lletra 12 de les *Heroides* (Treat & Saavedra 1927), que Medea escriu a Jàson, també es fa ressò del tema, si bé al·ludeix a una situació posterior a la infidelitat d'aquest però anterior a la venjança d'aquella.

2.4 Medea

En *Medea* es documenta una referència substantiva al mite de Tereu, del *Parlament*, i altres dues més tangencials al d'Orfeu. Com hem dit, l'obra recrea el tema de l'expedició de Jàson i els argonautes a l'illa de Colcos a la recerca del velló d'or. Una vegada a l'illa, la protagonista, filla del rei s'enamora d'aquest aventurer, a qui ajuda en la seua comesa, li ofereix el tresor del seu pare i se'n fuig amb ell, no sense abans matar i esquarterar el seu petit germà, a fi que el seu pare, mentre s'ocupa d'arreglar-ne les despulles, no impedisca la fugida de Medea amb Jàson. Tanmateix, aquest, ingràt, acaba repudiant-la i es casa amb Creüsa. Per venjar-se'n, la humiliada Medea, a més de botar foc al palau reial corinti, executa els seus propis fills fruit de la seua relació amb Jàson. És justament en el moment d'anunciar a Jàson l'acció criminal que es proposa dur a terme, quan es refereix, d'una manera explícita, al mite de Tereu, que exposa Joan de Próixida en el *Parlament* (Martos 2001a: 234):

No-t recordaves que de tu tenia fills, los quals, ans que d'ací-t perteixes, en la tua presencia degollaré? Fent troços de llurs tendres carns e molles, comportaré que-ls dónes tu sepultura. E no-m desplau sinó que sobergua ira tan fort me tormenta, que no m'à comportat hun poc spay haja tardat prendre de tu acabada venja, semblant a la de Prognés e Filomena.

L'al·lusió és ben pertinent, donat el paral·lelisme existent amb el desenllaç d'aquesta altra faula, en la qual Procne, amb l'ajut de la seua germana Filomela, es venja del seu marit Tereu per haver violat aquesta última, matant i esquarterant el fill que havia tingut amb ell i fent-li ingerir, sense que ho sàpiga, la carn i la sang de l'infant com a vianda i beguda d'un àpat ofert en el seu honor (Martos 2001a: 281).

A més a més, en *Medea* localitzem també una al·lusió al mite d'Orfeu, així mateix arreglat en el *Parlament*, quan Jàson compara el màgic i fatal cant de les sirenes que va poder oir durant la seua travessia marítima cap a l'illa de Colcos, amb el no menys prodigiós cant d'Orfeu, capaç de provocar una mena d'efecte *placebo* en tots quants el senten: «Diverses vegades les mies orelles han hoyt la dolça harmonia de la concordant veu de l'arpa de Orpheu, lo sua cant de les mortals serenes» (Martos 2001a: 227).¹⁷

17. Una altra petita referència indirecta al mite d'Orfeu trobem en la faula de Cèfal i Procris, del *Parlament*, quan el narrador, en relació al moment en què la protagonista femenina descobreix el cos agonitzant del seu estimat, exclama: «A la mare de Orpheu, ab totes les germanes, seria imposible afurtunat cars de dolor tan strema recitar» (Martos 2001: 249). Es refereix, és clar, a Caliope, mare d'Orfeu, i a les altres muses, les seues germanes.

2.5 Lo johí de Paris

Com és sabut, aquesta obra consta de dues parts. La primera, que es posa en boca de Joan Escrivà,¹⁸ ens ofereix una exposició del mite de la cèlebre sentència del príncep troià Paris. Aquest, davant la incòmoda situació d’haver de dirimir quina és la més bella de les deesses (Juno —símbol de la riquesa material—, Pal·las —símbol dels honors— i Venus —símbol de l’amor—), després d’oir els béns que cadascuna d’elles li ofereix si resulta ser l’elegida, tria Venus. Aquesta elecció li proporcionarà tota mena de facilitats per a fer-se amb la bella grega Helena i endur-se-la a Troia, fet que origina la famosa guerra entre grecs i troians. En la segona part de l’obra, el mateix Corella, que n’esdevé ara personatge, ofereix la interpretació d’aquesta faula d’acord amb les pautes hermenèutiques que s’aplicaven als textos sagrats i amb les quals l’autor estaria molt familiaritzat com a expert en teologia. Aquesta part interpretativa conclou amb un epíleg de caràcter moral, on es condemna la passió amorosa —mòbil, precisament, dels fets que conduïren a la guerra de Troia— i es lloa la castedat. És a aquest propòsit que Corella esmenta la història de Leànder i Hero, que s’exposa en una altra de les faules.¹⁹ Aquesta obra tracta dels amors tràgics dels joves Leànder i Hero, que acaben amb la mort d’ell una de les moltes nits en què travessa nadant la franja de mar que el separa del lloc en què habita la seua estimada, a fi de mantenir amb ella encontres amorosos furtius. Hero plora sobre el cos mort de Leànder i se suïcida amb la copagorja d’aquest. Com s’endevina fàcilment, malgrat les diferències, el paral·lelisme indiscutible entre *Lo johí de Paris* i la *Istòria de Leànder i Hero* rau en el fet que totes dues poden servir d’exemple dels mals derivats del conreu de la passió amorosa, i així ho reflecteix Joan Roís de Corella (Martos 2001a: 313):

Y, sens comparació, amar hi ésser amat en la tempestuosa cort de Venus és mal de més terrible pestilència que, amant hi desamat, portar la vida trista, que manifesta esperiència nos mostra aquell és més catiu qui ab majors cadenes e de rompre més difícils té la vida cativa. Quan li fóra millor al miserable Leànder que la sua Hero, ab castedat onesta als seus desigs contrastant, de abduys hagués delliurat la vida! La mort dolorosa dels quals, entre les altres istòries, ja crech vos és manifesta,²⁰ per la qual e per moltes altres semblants,

18. Personatge coetani de Corella que, com ja hem vist, també apareix com un dels reportadors del *Parlament*. Veg. n. 11.

19. Es tracta d’una història llegendària molt difosa des del s. I, tal com acrediten les moltes versions que en circularen. Entre aquestes, cal esmentar les *heroides* 18 i 19 d’Ovidi, tot i que Corella se n’allunya força.

20. L’oració *La mort dolorosa dels quals, entre les altres istòries, ja crech vos és manifesta*, adreçada per Corella a Joan Escrivà, que és qui li ha demanat una interpretació del mite de Paris, apunta a una voluntat cohesionadora del conjunt de les proses mitològiques, tota vegada que implica que el receptor coneix no sols la faula de Leànder i Hero, sinó també les *altres istòries* a què es fa

ab manifest exemple se mostren los dans, dolors e morts miserables que, als qui són amats, la desonesta deessa de Paris procura.

CONCLUSIÓ

Dels quinze mites clàssics reciclats per Joan Roís de Corella en les seues *proses mitològiques*, tres s'integren en una obra, les *Lamentacions*, i altres cinc en una altra, el *Parlament*, mentre que cadascun dels set mites restants s'exposen en sengles obres independents.

L'element principal que articula els tres relats de les *Lamentacions* i els cinc del *Parlament* és la veu d'un narrador o reportador general, anònim en el primer cas i explícitament identificat amb Corella en el segon, que, alhora, esdevé personatge dels dos pretextos narratius que donen peu a l'exposició dels diversos mites que conformen aquestes dues obres. En el cas de les *Lamentacions*, les tres històries mítiques són exposades, en primera persona, pels seus protagonistes respectius, mentre que les del *Parlament* es posen en boca de cinc importants personatges històrics, coetanis de Roís de Corella, que, juntament amb aquest, se'ns presenten com a participants d'una reunió d'amics que, després d'haver sopat, comparteixen una llarga vetlada exposant mites que el nostre autor-personatge diu limitar-se a transcriure a mode d'un mer fedatari. Així mateix, en les dues obres que ens ocupen, la veu del narrador general reforça l'articulació entre les diverses històries que les integren amb seqüències d'enllaç situades al final de cadascuna d'aquestes i al començament de les que, respectivament, les segueixen.

Un segon element que contribueix a cohesionar internament les proeses mitològiques és el de les al·lusions que, des d'algunes d'aquestes, es fan a altres mites de la sèrie amb els quals presenten certes afinitats temàtiques. Així, doncs, en el relat de Narcís, de les *Lamentacions*, s'al·ludeix al mite de Biblis; en el d'Orfeu, del *Parlament*, al d'Escil·la i al de Tereu, de la mateixa obra; en el de Pasífae, al d'Escil·la, tots dos també del *Parlament*; en la *Letra* al de Medea; en aquesta última al de Tereu i al d'Orfeu, i finalment, en el *Johí*, es fa referència al mite de Leànder i Hero.

Aquestes tècniques d'articulació interna permeten concloure que, sense menyscapse d'una eventual gènesi i transmissió originàriament independent de la major part d'aquests textos corellans juvenívols, és possible constatar-hi alguns recursos que els doten d'una certa cohesió, al marge de les constants retóricoestilístiques, de les recurrències temàtiques i, sobretot, del propòsit general corellà de moralitzar i commoure (López & Puig 2014).

RAFAEL ALEMANY FERRER
Universitat d'Alacant

referència genèricament i que, sens dubte, no poden ser altres que les que conformen la sèrie que a hores d'ara coneixem com a *proses mitològiques*.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ACKERMANN, G. (2004), «Orfeo a la literatura catalana», dins R. Friedlein i S. Neumeister (eds.), *'Vestigia fabularum'. La mitologia antiga a les literatures catalana i castellana entre l'edat mitjana i la moderna*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 49-61.
- ALEMANY FERRER, R. (1999), «El mite d'Orfeu en Bernat Metge i en Joan Roís de Corella: lectura comparativa», dins V. Martines (ed.), *Estudis sobre Joan Roís de Corella*, Alcoi, Marfil, pp. 41-54.
- (2000), «Tres reescrituras del mito de Orfeo en las letras catalanas medievales: Bernat Metge, Joan Roís de Corella y Francesc Alegre», dins M. Freixas, S. Iriso i L. Fernández (eds.), *Actas del VIII Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, 1, Santander, Consejería de Cultura del Gobierno de Cantabria / Asociación Hispánica de Literatura Medieval, pp. 117-127.
- ANNICCHIARICO, A. (2004), «L'edizione critica delle *Faules* mitologiche di Joan Roís de Corella: bilanci, sondaggi, proposte», *La Parola del Testo. Semestrare di Filologia e Letteratura Europea dalle Origini al Rinascimento*, 8 (= *Studi in Onore di Giuseppe E. Sansone*, 2), pp. 443-466.
- BADIA, L. (1988), «En les baixes antenes de la vulgar poesia: Corella, els mites i l'amor», dins L. Badia, *De Bernat Metge a Joan Roís de Corella. Estudis sobre la cultura literària de la tardor medieval catalana*, Barcelona, Quaderns Crema, pp. 145-181.
- (1993 [1a ed. 1986]), «Per la presència d'Ovidi a l'Edat Mitjana, amb notes sobre les traduccions de les *Heroides* i de les *Metamorfosis* al vulgar», dins L. Badia, *Tradició i modernitat als segles XIV i XV. Estudis de cultura literària i lectures d'Ausiàs March*, València / Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 39-71.
- CHINER GIMENO, J. J. (1993), «Aportació a la biografia de Joan Roís de Corella: noves dades sobre el seu naixement i la seua mort», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 15, pp. 49-62.
- (2013), «L'autor», en *Joan Roís de Corella*, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, àrea Biblioteca Joan Lluís Vives. [<http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc1n9s5>], consulta del 25/07/2014.]
- CINGOLANI, S. M. (1999a) «Anticavalleria i anticlassicisme a l'obra de Joan Roís de Corella», dins Vicent Martines (ed.), *Estudis sobre Joan Roís de Corella*, Alcoi, Marfil, pp. 107-123.
- FÀBREGA I ESCATLLAR, V. (2004), «El mite de Mirra en la versió de Roís de Corella», dins R. Friedlein i S. Neumeister (eds.), *'Vestigia fabularum': la mitologia antiga a les literatures catalana i castellana entre l'edat mitjana i la moderna*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 179-190.
- LÓPEZ QUILES, A. & A. PUIG GISBERT (2014), *Ensenyar, commoure i adelitar. Notes de propedèutica per a rellegir Corella*, Catarroja (València), Perifèric Edicions.

- MARTÍ, S. (1998), «El Cançoner del marquès de Barberà (S1/BM1): descripció codicològica», *Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, 11, pp. 463-502.
- MARTÍNEZ ROMERO, T., ed. (1995), L. A. Sèneca, *Tragèdies. Traducció catalana medieval amb comentaris del s. XIV de Nicolau Trevet*, 2 vol., Barcelona, Barcino.
- MARTOS, J. L. (1999a), «El Cançoner de Maians (BUV MS 728): un cançoner d'autor de Joan Roís de Corella», dins *Miscel·lània Arthur Terry*, 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, pp. 93-113.
- (1999b), «El Còdex de Cambridge del Trinity Collage, R. 14. 17 (X1): descripció i estudi», dins S. Fortuño i T. Martínez (eds.), *Actes del VII Congrés Internacional de l'Associació Hispánica de Literatura Medieval (Castelló de la Plana, 22-26 de setembre de 1997)*, II, Castelló de la Plana, Universitat Jaime I, 1999, pp. 443-460.
- ed. (2001a), *Les proses mitològiques de Joan Roís de Corella*, Alacant / Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2001b), *Fonts i seqüència cronològica de les proses mitològiques de Joan Roís de Corella*, Alacant, Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant.
- (2001c), «La génesis de un cancionero catalán de autor: Joan Roís de Corella y el Cançoner de Maians», dins P. Botta, C. Parrilla i I. Pérez Pascual (eds.), *Canzonieri iberici*, A Coruña, Editorial Toxosoutos / Università di Padova, Universidade da Coruña, pp. 313-328.
- (2002), «Los espacios en blanco y la estructura del Cançoner del marquès de Barberà», dins A. Deyermond i J. Whettnall (eds.), *Proceedings of the Eleventh Colloquium*, Londres, Queen Mary-University of London, pp. 57-65.
- (2003), «La Historia destructionis Troiae como fuente de las prosas mitológicas de Joan Roís de Corella», dins L. von der Walde, C. Company i A. González (eds.), *Literatura y conocimiento medieval. Actas de las VIII Jornadas Medievales*, 3, México, Universidad Nacional Autónoma de México / Universidad Autónoma Metropolitana / El Colegio de México, pp. 297-327.
- (2005a), «Sèneca i Roís de Corella», dins C. Parrilla i M. Pampín (eds.), *Actas del IX Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval (A Coruña, 18-22 de septiembre de 2001)*, 3, Noia, Toxosoutos, pp. 131-150.
- (2005b), «El Còdex de Cambridge, el Cançoner de Maians y el Jardinet d'orats a través de la obra de Roís de Corella», dins M. Moreno i D. S. Severin (eds.), *Los cancioneros españoles: materiales y métodos*, Londres, Queen Mary-University of London, pp. 113-140.
- (2008), «Fechas para la datación del Còdex de Cambridge», *Critica del Testo*, XI/3, pp. 87-108.
- MIQUEL I PLANAS, R., ed. (1913), *Obres de Joan Roig de Corella*, Barcelona.
- (1916), *Les Històries Troyanes de Guiu de Columnpis, traduïdes al català en el XIVè segle per en Jacme Conesa y ara per primera volta publicades*, Barcelona.
- RIQUER, M. de (1993), «Los escritores mossèn Joan Escrivà y el Comendador Escrivà», *Cultura Neolatina*, 53, pp. 85-113.

- RUBIO VELA, A. (2014), «Circunstancia familiar y entrada en la vida política del joven poeta valenciano Joan Escrivà (1461-1462)», *Scripta. Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*, 3 (juny), pp. 46-70.
- SOLER, A. (2014), *Joan Roís de Corella (1435-1497). Síntesi biogràfica i aportació documental*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- TREPAT, A. M. & A. M. DE SAAVEDRA, eds. i trads. (1927), *Heroides*, Barcelona, Fundació Bernat Metge.
- TRILLA MILLÀS, E. & V. CRISTÓBAL LÓPEZ (1996), «Las Heroidas de Ovidio en Joan Roís de Corella», dins M. Puig Rodríguez-Escalona (ed.), *Tradició clàssica. Actes de l'XI Simposi de la Secció Catalana de la SEEC (1993)*, Andorra la Vella, Govern d'Andorra. Conselleria d'Educació, Joventut i Esports, pp. 693-697.
- TURRÓ, J. (1992), «El MS. 151 de la Biblioteca Universitària de Barcelona (*Jardinet d'orats*): descripció i estudi codicològic», *Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, 6/1, pp. 1-55. [Reed. com a apèndix de la introducció a la seua edició de Romeu Llull, *Obra completa*, Barcelona, Barcino, 1996, pp. 261-295.]
- WITTLIN, C. (1997), «La *Biblis*, *Mirra* i *Santa Anna* de Joan Roís de Corella», *Anuari de l'Agrupació Borrianenca de Cultura*, VIII (= *De literatura i cultura a la València medieval*, ed. T. Martínez), pp. 175-189.

ÍNDIX GENERAL

LOLA BADIA, EMILI CASANOVA & ALBERT HAUF, Pròleg	7
AUGUST BOVER I FONT, Curt J. Wittlin, nota biogràfica i bibliogràfica...	9
JULIO TORRES-RECINOS, Curt Wittlin: erudición, trabajo y calor humano...	29
RAFAEL ALEMANY FERRER, Els elements d'articulació interna en les proses mitològiques de Joan Roís de Corella	33
LOLA BADIA & JAUME TORRÓ, Ambient internacional i cultura de cort al <i>Curial e Güelfa</i> : primer suplement a l'edició de Quaderns Crema 2011	51
LLUÍS BRINES, Eiximenis i la ciència	67
LLUÍS CABRÉ & JAUME TORRÓ, La data de naixement de Bernat Metge i d'Andreu Febrer, notaris i escriptors	81
ROSANNA CANTAVELLA, Expressions multiplicatives en textos catalans medievals	87
ANTÒNIA CARRÉ, La traducció catalana abreujada del <i>Regiment de sanitat</i> d'Arnau de Vilanova és un abreujament de la traducció de Berenguer Sarriera?.....	103
EMILI CASANOVA, <i>La xàvega dels notaris de 1604</i> : edició i estudi	117
PETER COCOZZELLA, Ekphrasis and the Mirrored Image: The Allegory of Despair in <i>La noche</i> by Francesc Moner, a Catalan Writer of the Late Fifteenth Century	137
GERMÀ COLÓN DOMÈNECH, Entre la llengua i la història: Lluís Revest, valencià exemplar.....	157
MARIA CONCA & JOSEP GUIA, Edicions i paratextos d'obres de finals del segle xv.....	167
MARINELA GARCIA SEMPERE, Consideracions al voltant de la transmissió impresa de les obres dels escriptors del segle xv; sobre Miquel Ortigues	189

JOSEPH GULSOY, L'expressió « <i>mo e issa</i> » en la <i>Divina Comèdia</i>	203
ALBERT HAUF, La solució a un enigma: L' <i>Speculum Animae</i> (SA) i L' <i>Ars vitae contemplativae</i> (AV)	221
LÚCIA MARTÍN PASCUAL, El <i>Llibre del Tresor</i> , compendi de sabers medievals sobre filosofia natural.....	237
TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO, <i>Encontre d'amor</i> : un poema de Joan Escrivà al <i>Jardinet d'orats</i>	257
MONTSERRAT PIERA, «E deya que açò devia sobiranament esquivar dona d'orde»: Francesc Eiximenis i les monges a <i>Lo llibre de les dones</i>	271
JOSEP PUJOL, Dues notes sobre la circulació catalana de textos artúrics francesos: el <i>Cligès</i> de Chrétien de Troyes (1410) i <i>La Mort Artu</i> (1319)	289
XAVIER RENEDO, Idees i prejudicis d'Eiximenis sobre la poesia.....	301
JAUME RIERA I SANS, Un nou manuscrit i una versió aragonesa del «Cercapou»	323
JOSEP E. RUBIO, Alguns apunts sobre Salzinger com a traductor de Llull.....	333
BEATRICE SCHMID, La semàntica del verb <i>entendre</i> al <i>Dotzè llibre</i> <i>del crestià</i>	341
JILL WEBSTER, Una mirada al tractament dels marginats i mal adaptats en el Regne de València entre 1350 i 1450.....	353
Índex general	385